

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
NATURA: ÚS O ABÚS? (2018)

Organitzacions

PURI CANALS

© 2019, Institut d'Estudis Catalans
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

© Dels autors dels articles

Article rebut el maig de 2018

Text revisat lingüísticament per Roser Carol i Àlvar Valls

ISBN: 978-84-9965-457-7

DOI: 10.2436/15.0110.22.29

Organitzacions

Puri Canals

Doctora en ciències biològiques. Consultora internacional en conservació de la natura.

Article rebut el maig de 2018.

Sumari

1. SÍNTESI DEL QUE S'HA FET
2. PER QUÈ NO TENIM ENTITATS FORTES COM EN ALTRES PAÏSOS?
3. SEGUIMENT EXTERN DE L'EVOLUCIÓ
4. REPTES DEL PRESENT I DEL FUTUR
 - 4.1. L'aportació dels científics a un nou model de societat més harmònica amb l'entorn
 - 4.2. Estructura i funció
5. PER ON COMENÇAR
6. OPORTUNITATS

1. SÍNTESI DEL QUE S'HA FET

L'any 1976 va ser un any determinant en la història de la conservació de la natura a Catalunya, amb dos fets que estan molt relacionats: d'una banda, la publicació de la primera edició de *Natura, ús o abús? Llibre Blanc de la gestió de la natura als Països Catalans* —que va posar les bases ideològiques i de coneixement científic imprescindibles—, i de l'altra, la fundació de la Lliga per a la Defensa del Patrimoni Natural (DEPANA), que va ser la primera estructura associativa catalana creada per a dur a terme l'activitat de defensa de la natura que tant necessitava el país. Mirant enrere, cal reconèixer que va ser un període d'alta creativitat, amb persones visionàries i generoses, capaces de plantejar reptes nous i impensables per a una societat encara adormida pels anys de la dictadura. Avui, passats més de quaranta anys, tornem a ser en un punt crític (més encara) per a la natura del país, i el primer que caldria preguntar-nos és: què és el que ens fa estar adormits ara?

Els anys posteriors al 1976, seguint la inspiració del *Llibre Blanc* i el model de DEPANA, es va anar creant arreu del país una llarga llista d'entitats, de caire més comarcal, que han estat fonamentals per a frenar moltes de les malifetes associades al model de desenvolupament que s'ha aplicat al nostre territori. És millor no imaginar què se n'hauria fet de molts espais i racons emblemàtics del país, d'alta biodiversitat i geodiversitat —avui afortunadament inclosos al PEIN—, si no hagués estat per l'ADENC, l'ANG, el CATAM, DEPANA, el GEPEC, el GEVEN, la IAEDEN o IPCENA, i moltes altres associacions més petites, però no menys importants, que permetien detectar de manera ràpida i precisa els atacs que la nostra natura anava —i encara va— rebent i identificar-ne les causes. El treball voluntari de naturalistes professionals i afeccionats, amb la implicació d'experts d'altres camps de coneixement —més enllà de les ciències naturals—, d'una banda, i sobretot les mobilitzacions socials, especialment a escala local amb nombroses plataformes, de l'altra, van permetre a moltes d'aquestes entitats obtenir alguns èxits importants. Altres elements que van ser imprescindibles per a començar a reeixir van ser la incipient professionalització de les entitats i els esforços en formació per tal de poder utilitzar amb efectivitat els mitjans legals existents. Alguns d'aquests èxits es van concretar en espais com els aiguamolls de l'Empordà, la platja de Castell, els deltes de l'Ebre i del Llobregat, els secans de Lleida o els Pirineus. Si bé, malauradament, cal reconèixer que mai no han deixat d'estar exposats a noves agressions.

Quan es va crear el Departament de Medi Ambient el 1992, i els anys successius, recordo diverses converses amb el conseller Albert Vilalta sobre el seu especial interès i la pertinència de reforçar el teixit associatiu i la professionalització de les entitats de conservació de la natura a Catalunya, per tal de millorar-ne substancialment les capacitats i avançar cap a models més acostats als dels estats europeus, en els quals aquest tipus d'entitats juguen un paper clau en la presa de decisions polítiques associades a temes ambientals i són veritables equilibradors davant dels sectors més desenvolupistes i agressius per al medi ambient.

Passar a ser membres de la UE va representar també una oportunitat per a la feina de les entitats i va contribuir a disposar d'un marc normatiu més sòlid per a la natura, així com d'un espai al qual adreçar-se quan les institucions, o fins i tot la justícia, no manifestaven la més petita sensibilitat davant les agressions i l'incompliment de la normativa ambiental. Les queixes a la Comissió Europea es van convertir en una eina fonamental del treball quotidià de les entitats més grans. Anar a Brussel·les als anys noranta era una inversió costosa —encara no hi havia vols *low cost*—, però ineludible per poder tenir èxit.

Però no solament es van fer campanyes «en contra»; també es va treballar molt amb activitats de sensibilització i educació ambiental que permetien mostrar en positiu els valors del nostre patrimoni natural i fer-lo estimar cada cop per més gent. De vegades aquesta era l'única fórmula per actuar en situacions d'alta conflictivitat social amb determinades espècies, com va ser el cas de l'os bru al Pirineu. Així, per exemple, la campanya Pirineu Viu va permetre parlar als nens de moltes escoles pirinenques d'aquesta espècie emmarcant-la dins la descoberta de l'ecosistema, els seus valors i les tradicions culturals associades. Eren moltes les entitats que organitzaven periòdicament colònies d'estiu, camps de treball i una munió de cursos i formacions naturalístiques, que en alguns casos es van concretar en activitats permanents, com l'escola de natura L'Arc de Sant Martí, impulsada des d'IPCENA a les comarques de Lleida.

També han estat rellevants moltes iniciatives de les entitats que mostraven noves maneres d'abordar la conservació del territori, algunes amb la implicació d'empreses patrocinadores o de propietaris privats de finques d'alt valor ecològic. Un dels primers exemples d'una certa magnitud va ser el projecte LIFE de gestió sostenible de la Punta de la Móra iniciat per DEPANA el 1998 amb una cooperació atípica entre una associació, administracions públiques catalanes i estatals i un propietari privat, que va obrir el camí a molts altres projectes i iniciatives arreu del país que més tard van conduir

a la creació d'una nova entitat amb aquesta vocació específica, com és la Xarxa de Custòdia del Territori. Un bon exemple d'entitat de segon nivell dedicada a la conservació.

2. PER QUÈ NO TENIM ENTITATS FORTES COM EN ALTRES PAÏSOS?

Mirant enrere veiem que les organitzacions conservacionistes han aplicat bàsicament tres tipus d'estratègies o enfocaments per a les seves activitats: l'enfocament de lluita/protesta, el d'educació/sensibilització i el de demostració/innovació. Tot plegat sembla prou coherent, necessari i complementari. Llavors ens podem preguntar: per què no hem estat més efectius en els resultats al llarg d'aquests quaranta anys? I, què és el que ha fet que Catalunya no disposi avui d'entitats de les dimensions i la solidesa de les d'altres països europeus ni d'una societat amb alta consciència ambiental? Òbviament, la resposta té diversos components, molts dels quals escapen a la responsabilitat i a la capacitat de les entitats conservacionistes per poder modificar-los substancialment, en especial els de caire sociocultural i socioeconòmic. Som al sud d'Europa, a la Mediterrània, i no podem esperar que la gent es comporti d'un dia per l'altre com al Regne Unit, a Alemanya o als països escandinaus pel que fa a la consciència ecològica, el respecte a la natura i l'esperit associatiu. Tampoc no és responsabilitat de les organitzacions la crisi econòmica que ens afecta des del 2008; més aviat podríem dir que n'han estat pagant les conseqüències, i molt! Fins i tot havent avisat durant anys dels riscos del model de desenvolupament i havent anticipat moltes de les desgràcies que més tard ens han arribat. Aquests són factors contextuais que no podem ignorar. Però tampoc podem pensar que tot van ser flors i violes en el sector fins que va arribar la crisi. Crec que hi ha aspectes que des de dins de les entitats han contribuït a impedir que creixessin i es consolidessin o es coordinessin de manera efectiva.

Les estratègies d'acció de les organitzacions dirigides cap enfora, és a dir, cap a la societat, ja fossin de lluita/protesta, d'educació/sensibilització o de demostració/innovació, han focalitzat la major part de l'atenció i dels esforços. Això s'explica sobretot per la urgència quotidiana d'haver d'actuar com a «apagafocs» i perquè són precisament les accions de protecció de la natura el que més va motivar les persones a unir-se o associar-se a les entitats; personalment (i no te per què ser compartit) crec que, en general, s'han descuidat en excés els esforços per consolidar els

sistemes de governança, de gestió, de presa de decisions democràtiques internes i de retiment de comptes, en especial en les entitats de caràcter associatiu. En aquest sentit, un exemple clar el trobem en l'establiment i la renovació de les juntes directives, un repte que sovint ha estat difícil de resoldre, fins i tot en aquelles entitats que han tingut un major nombre de socis. Pel que fa a les fundacions, l'altra fórmula jurídica per a les entitats, dirigides des de patronats, els reptes se situen sobretot en l'àmbit de la transparència en les fonts de finançament.

La majoria d'associats s'han interessat força per les activitats i han participat, poc o molt, a les campanyes; en canvi, s'han mostrat escassament actius en la gestió i direcció de les entitats. Si a això hi afegim el gran esforç de temps i dedicació que comporta governar i gestionar sense remuneració, unit a l'altruisme i al sentit de la responsabilitat d'algunes persones —de no marxar per no deixar defallir les entitats— o, a l'altre extrem, els interessos personals per continuar en els càrrecs, ens dona com a resultat la perpetuació de cares i noms al capdavant de moltes organitzacions al llarg d'aquest anys. Si bé podríem pensar a primer cop d'ull que aquesta circumstància és un indicador de solidesa i continuïtat de les entitats, sovint, a mitjà i a llarg termini, aquest cercle viciós de difícil solució condueix al seu afebliment. Es tractaria, doncs, més de promoure la capitalització de l'experiència d'aquells qui han ocupat càrrecs durant un temps que no pas d'afavorir el seu enquistament.

Probablement tot plegat és una manifestació més del context sociocultural i la manca d'una cultura democràtica profunda al país, que no ha donat mai prou importància a aquests aspectes dins l'associacionisme, ni de fet tampoc en altres estructures com les fundacions o els partits polítics. L'experiència durant els darrers vint anys al capdavant d'associacions d'altres països i/o internacionals m'ha permès constatar que aquest és un factor poc visible, però profundament transcendent, i que no solament depèn de l'entitat, sinó de tota la societat en què l'organització actua. En qualsevol cas, hi ha algunes fórmules senzilles que podrien contribuir a millorar aquest element de governança i que s'esmenten més avall.

Un altre aspecte que sempre ha estat present en el col·lectiu de les organitzacions naturalistes del nostre país, ha estat l'herència cultural dels regnes de taifes i el territorialisme exclouent. D'aquí bona part de les dificultats per a avançar cap a estructures o processos més grans, forts i integradors, que no necessàriament havien de ser homogeneïtzadors ni menys encara de pensament únic.

Són molts els casos en què les actituds de «control sobre el territori», principalment en nivells locals i comarcals, han dificultat i fins i tot impedit l'actuació d'entitats d'abast més ampli que podien haver contribuït notablement a resoldre o mitigar els problemes. Això ha estat un element molt limitador de l'èxit social de la causa naturalista a Catalunya. D'altra banda, si tenim present que la major part dels ciutadans de Catalunya viuen a les zones més transformades del territori i amb poc contacte amb els espais d'alt valor natural, és fàcil d'entendre que no reaccionin quan aquests valors naturals són amenaçats. La campanya de l'associació X davant la degradació de la riera Y o la tala del bosc Z no suscita —exceptuant valuoses excepcions— el més petit interès en les poblacions metropolitanes.

La gran mancança d'aquests anys és no haver estat capaços d'articular un missatge clar i comú, que independentment d'on i de qui el transmetés fos suficientment potent per a atreure l'interès de qualsevol habitant ja fos a les ciutats, al camp o a la muntanya.

En un moment donat en què les administracions públiques van començar a posar en marxa línies pressupostàries de suport econòmic a les quals podien accedir les organitzacions de conservació de la natura va semblar que els diners ho podrien arreglar tot. I, de fet, l'ajut va ser d'un valor incalculable. El finançament va permetre no tan sols dur a terme projectes impensables uns anys abans, sinó, sobretot, mantenir una activitat recurrent, que és la que permetia a les entitats anar creant consciència social per a la conservació de la natura. Al mateix temps va obligar les organitzacions a dotar-se de personal permanent per tal d'executar totes les actuacions de manera adequada. La professionalització va portar sens dubte més efectivitat en els resultats tècnics, però sovint va fer perdre espai d'activitat al voluntariat, un dels pilars bàsics de la major part de les organitzacions, sobretot si tenen estructura associativa.

Un error habitual ha estat, al meu entendre, confondre professionalització amb implantació del model *business*. Així, han estat freqüents tres tipus de pràctiques: a) professionals i futurs professionals d'entitats conservacionistes formant-se en escoles de negocis; b) entitats contractant assessors del sector empresarial per remodelar els seus models de funcionament intern i redactar estratègies i plans d'acció; c) pseudoentitats oferint serveis de consultoria en competència deslleial amb aquest sector.

Pel que fa a les dues primeres pràctiques, al meu entendre hi ha un problema de base important. Si tenim en compte que la major part dels problemes que afecten la natura a Catalunya (i al món) són derivats del model de desenvolupament actual associat al capitalisme, sembla improbable que aplicar els seus enfocaments i

metodologies d'èxit ens pugui portar a ser efectius per aconseguir justament l'efecte oposat. Com deia Einstein, «no es poden resoldre els problemes des del mateix nivell de consciència des del qual es van crear». Amb això no vull dir que no calgui avançar en el món dels negocis per tal de transformar-lo cap a la sostenibilitat i que això no sigui important, que ho és i moltíssim. Però aquest és un altre debat.

Pel que fa a la tercera, ha estat habitual aquests anys veure transformar-se, i sobretot aparèixer, entitats que sota l'aparença d'organitzacions de vocació conservacionista s'han dedicat preferentment a competir amb el sector professional de consultoria ambiental. Aquest és un aspecte al qual de vegades pot ser difícil acotar els límits. Com hem dit abans, un dels enfocaments característics de les entitats ha estat la demostració/innovació, i això requereix sovint el desenvolupament de projectes agosarats que siguin finançats des del sector públic o privat i que per descomptat han de disposar de personal qualificat i ser econòmicament viables; però això no s'ha de confondre amb la prestació habitual de serveis, a preus més competitius, per part d'empreses o autònoms camuflats d'entitats que estan exemptes dels costos obligatoris per a les empreses, sense que aportin cap valor afegit pel fet de ser executats per una associació o una fundació.

Recordem que el primer objectiu d'una empresa és fer negoci oferint un determinat servei o producte, i això condiona necessàriament tota l'operativitat del seu sistema. Les organitzacions de conservació de la natura no solament no han de tenir afany de lucre, sinó que tenen una clara finalitat de promoure el bé comú, com a servei a la societat, més enllà del seu rendiment econòmic. Per descomptat que tampoc no tenen afany de pèrdues i que han de tenir molt en compte els aspectes econòmics; però no hauria de ser mai aquesta dimensió la que més condioni les estratègies.

No dubto de la bona intenció ni de la qualitat docent de moltes d'aquestes escoles que fins i tot han desenvolupat programes específics per al tercer sector, però sí que dubto de la conveniència de prioritzar la professionalització dels líders, directius i treballadors de les entitats cap a les formacions d'aquest tipus. Crec fermament que les dimensions social, ètica i espiritual de la tasca de les entitats conservacionistes han estat molt menystingudes, fins i tot oblidades, i és aquí on caldria posar els esforços de capacitació els propers anys si realment volem promoure canvis profunds en la societat. Si no és així, el que tindrem és el que es coneix vulgarment com *business as usual* o *más de lo mismo*; que cadascú tradueixi la versió que més li agradi.

No hem d'oblidar que les persones únicament esdevenim bones —o millor encara, excel·lents— en aquelles pràctiques que repetim quotidianament. Si només repetim patrons que presten atenció prioritària a la dimensió econòmica, no serem mai bons en totes les altres capacitats que es requereixen per a ser efectius (diferent d'econòmicament eficients) en la missió de les organitzacions conservacionistes. Des de fa uns pocs anys, la Universitat de Girona ha posat en marxa un postgrau sobre els significats i els valors espirituals de la conservació de la natura, que com a mínim ens permet ja explorar aquestes dimensions més desconegudes i obre el ventall d'oportunitats de formació a aspectes que van molt més enllà de coneixements tècnics, del model de negocis o dels clàssics lideratges de mascles alfa.

3. SEGUIMENT EXTERN DE L'EVOLUCIÓ

Qualsevol anàlisi que vulgui ser rigorosa s'hauria de basar en una revisió exhaustiva de la informació existent, cosa que no és el cas en aquest article, molt més subjectiu; això no obstant, és interessant fer una retrospectiva general sobre el grau d'interès que ha suscitat en la societat catalana l'estat de les entitats de conservació de la natura al llarg d'aquests anys. Quan mirem els pocs documents que existeixen, el primer que ens crida l'atenció és que, de fet, no n'hi ha cap que analitzi en exclusiva el sector d'entitats dedicades a la conservació de la natura. Aquestes entitats han estat sempre incloses en anàlisis i estratègies que abastaven tot el sector mediambiental, allò que s'ha anomenat el «tercer sector ambiental» i que és molt més extens i divers que la conservació de la natura, si bé aquests límits no són del tot fixos ni permanents. Sens dubte hi ha moltes semblances i equivalències, però de ben segur que hi deu haver també aspectes importants per a les entitats de conservació de la natura que poden haver quedat infravalorats.

Les primeres publicacions rellevants, amb dades sobre l'existència d'entitats de conservació a Catalunya, les trobem incloses en els anuals mediambientals del Centre UNESCO de Catalunya que van ser publicats entre 1998 i 2004. La publicació no es limitava a donar les referències de les entitats, sinó que incloïa també explicacions sobre les principals activitats que desenvolupaven. En la primera edició del 1998 es van censar al voltant d'un centenar d'organitzacions, per passar a vora dues-centes el 2004, any en què l'anuari mostrava una xarxa amb molta vitalitat i amb un fort potencial per

influir en les polítiques ambientals. Això va contribuir a reforçar el suport públic a les entitats i a reconèixer el seu valor a través de diferents espais de consulta i participació impulsats des del Departament de Medi Ambient i també per alguns ajuntaments.

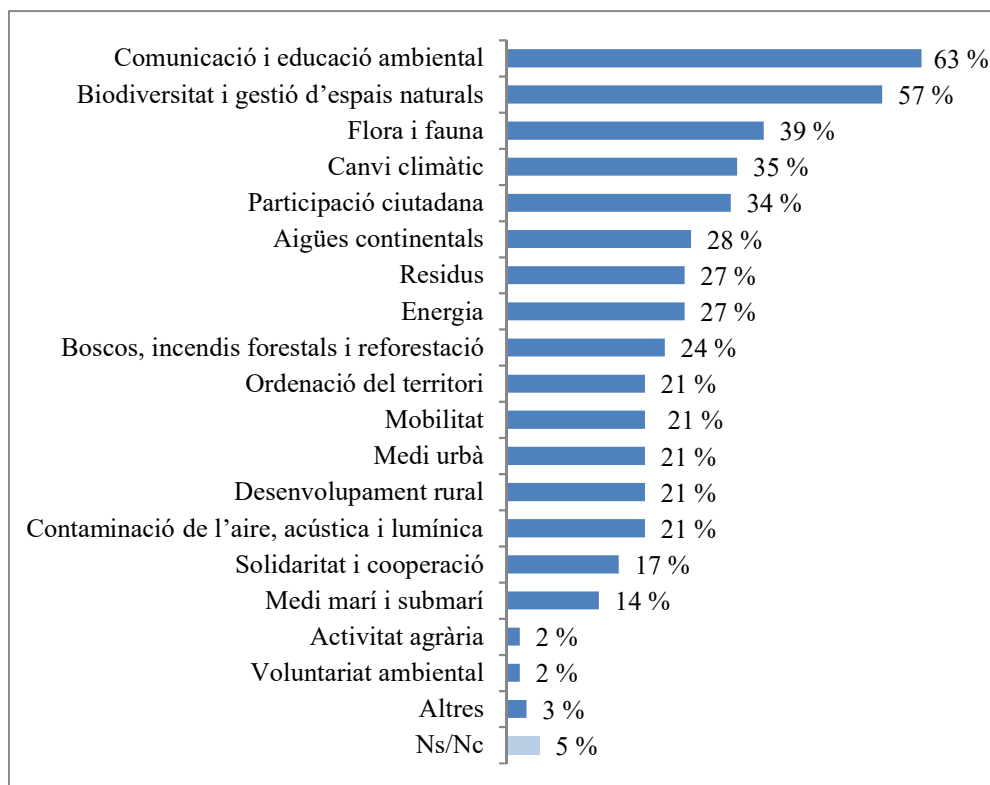

FIGURA 1. Àmbit temàtic d'actuació de les entitats del tercer sector ambiental a Catalunya.

Nota: els percentatges no sumen 100, donat que s'admetia resposta múltiple. Base: 102 entitats.

Font: Diagnosi Tercer Sector Ambiental de Catalunya. Informe de resultats. Gabinet CERES, 2010.

Posteriorment, el 2010, el Departament de Territori i Sostenibilitat va encarregar l'estudi *Diagnosi sobre el tercer sector ambiental de Catalunya*¹ i va impulsar el Pla de Suport al Tercer Sector Ambiental de Catalunya (2011-2014).² L'estudi mostrava que a Catalunya el sector era força heterogeni i classificava les entitats en diferents tipologies: conservacionistes, de custòdia, naturalistes, ecologistes, d'educació i sensibilització ambiental, científiques i de recerca, de defensa i reivindicatives, entre d'altres (figura 1).

1.

<http://mediambient.gencat.cat/web/.content/home/ambits_dactuacio/educacio_i_sostenibilitat/tercer_sector_ambiental/docs/informe_final_tsa_-_ceres.pdf>.

2.

<http://mediambient.gencat.cat/web/.content/home/ambits_dactuacio/educacio_i_sostenibilitat/tercer_sector_ambiental/docs/Pla-suport-TSAcat-2015-2018_v6.pdf>.

També mostrava les grans diferències pel que feia a les seves dimensions i a la seva capacitat d'actuació. El document destacava que aquesta diversitat era un factor positiu que aportava riquesa al sector i una elevada capacitat d'actuació per mobilitzar voluntariat en un moment en què la sensibilitat ambiental havia anat creixent significativament. Així mateix, identificava reptes com la manca de recursos econòmics i la dèbil rellevància mediàtica del sector, i altres debilitats com les petites dimensions (en nombre de socis i en recursos humans i econòmics) de moltes de les entitats i la seva dependència de lideratges personals. També s'identificava com un símptoma preocupant la manca de relleu generacional.

Són interessants les dades que ens aporta en termes de tipologia associada a distribució en el territori i les particularitats organitzatives, com ara associacions, fundacions, entitats sense personalitat jurídica, d'utilitat pública o no, i entitats de primer o de segon nivell (taula 1), així com altres xifres d'interès més sociològic, com la distribució de socis per edats o sexes, l'activitat de voluntariat o la quantia de les quotes, tot en funció de les diferents tipologies i ubicacions.

El pla compartia els reptes més importants que van identificar i prioritzar les entitats ambientals presents en el primer Fòrum del Tercer Sector Ambiental el 2009, impulsat per l'Observatori del Tercer Sector i que va donar origen a l'Obrador de Tercer Sector Ambiental. Malauradament, els reptes continuen sent del tot vigents (taula 2).

Aquesta darrera entitat, junt amb el Departament de Territori i Sostenibilitat, van impulsar més recentment el Baròmetre 2015 del Tercer Sector Ambiental,³ un treball de recerca basat en dades quantitatives recollides i processades per donar una visió global i actualitzada del sector, que complementa l'estudi anterior del DTS, del 2010, però que no permet comparar amb facilitat els canvis pel que fa al nombre d'entitats i els seus àmbits d'actuació prioritària (figura 2), ja que les mostres són molt diferents i utilitzen diversos tipus de classificació.

3. <<http://entitatsambientals.cat/wp-content/uploads/2016/11/Informe-Barometre-2015-TSAcat.pdf>>.

TAULA 1. *Línies d'actuació prioritàries de l'entitat en funció de la tipologia i la ubicació*

		<i>Línies d'actuació</i>									
		<i>Sostenibilitat</i>	<i>Conservacionista</i>	<i>Naturalista</i>	<i>Ecologista</i>	<i>Defensa d'espais naturals</i>	<i>Cultural</i>	<i>Educativa</i>	<i>Científica</i>	<i>Altres</i>	<i>Ns/Nc</i>
Província	Barcelona	40 %	25 %	11 %	14 %	25 %	11 %	46 %	22 %	3 %	6 %
	Girona	53 %	29 %	35 %	12 %	18 %	18 %	59 %	12 %	0 %	0 %
	Lleida	36 %	36 %	9 %	9 %	27 %	18 %	64 %	18 %	0 %	0 %
	Tarragona	20 %	50 %	10 %	40 %	40 %	0 %	40 %	10 %	0 %	10 %
Tipologia d'entitat	Entitat de primer nivell	40 %	29 %	17 %	16 %	22 %	13 %	52 %	21 %	1 %	2 %
	Entitat de segon nivell	44 %	33 %	6 %	17 %	44 %	6 %	44 %	11 %	6 %	0 %
	Ns/Nc	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	100 %
Tipologia d'entitat	Entitat ambiental	45 %	36 %	15 %	18 %	29 %	9 %	48 %	17 %	2 %	0 %
	No és una entitat ambiental, tot i que té una divisió/àrea ambiental	21 %	16 %	11 %	16 %	21 %	32 %	68 %	37 %	0 %	0 %
	Altres – Ns/Nc	39 %	17 %	17 %	6 %	17 %	0 %	33 %	6 %	6 %	28 %
Total		40 %	29 %	15 %	16 %	25 %	12 %	50 %	18 %	2 %	5 %

Nota: els percentatges no sumen 100, donat que s'admetia esmentar un màxim de dues línies d'actuació.

Base: 102 entitats.

Font: Diagnosi Tercer Sector Ambiental de Catalunya. Informe de resultats. Gabinet CERES, 2010.

TAULA 2. *Reptes i línies d'actuació identificades en el Pla de Suport al Tercer Sector Ambiental de Catalunya (2011-2014)*

<i>Reptes</i>	
A	La necessitat del treball en xarxa
B	La millora de la comunicació externa i interna
C	Establiment de noves relacions amb l'Administració
D	El finançament de les entitats
E	La implicació de la ciutadania
F	La construcció d'una identitat comuna com a sector
G	La innovació organitzativa
H	La professionalització del sector
I	El treball amb altres àmbits del tercer sector

Àmbits	Línies d'actuació	Reptes								
		A	B	C	D	E	F	G	H	I
Persones	Promoure la formació de les persones de les entitats		■				■			■
	Fomentar la promoció i el reconeixement social de les persones de les entitats		■				■	■		
	Incentivar l'associacionisme i el voluntariat ambiental						■	■		
	Fomentar la comunicació i la participació interna a les entitats		■						■	■
Entitats	Millorar la gestió i promoure la innovació en el finançament públic			■	■				■	
	Millorar i promoure la innovació en el finançament privat				■			■		
	Garantir la identificació i la caracterització de les entitats del tercer sector ambiental			■				■		
	Donar suport estratègic a les entitats			■					■	■
	Fomentar la col·laboració, el treball en xarxa i la coordinació dins del sector	■						■		
	Impulsar la responsabilitat social de les entitats		■				■		■	■
Societat	Establir mecanismes per garantir la participació i la representativitat del TSAC en les institucions i polítiques públiques			■						
	Promoure la presència i el reconeixement social de les entitats i del propi TSAC		■				■	■		
	Enfortir les relacions entre les entitats i la resta de la societat	■	■				■			■
Medi	Millorar la qualitat i incidència dels projectes que es desenvolupen	■		■					■	■
	Promoure projectes model. Innovadors i replicables per a la millora de l'entorn	■							■	
Transversals	Promoure un programa R+ D + I	■								
	Impulsar l'ús de les TIC a les entitats	■								

Font: Departament de Territori i Sostenibilitat. Pla de Suport al Tercer Sector Ambiental de Catalunya (2011-2014). Document de base.

Un grup de dades interessant són les referents al nombre d'associats, voluntaris i personal laboral de les entitats i el volum econòmic que això representa (taula 3), tot i que aquestes dades es refereixen únicament a l'any 2013 i malauradament no es poden comparar amb períodes anteriors ni posteriors (encara). També és interessant observar les dades del nombre de persones contractades, que entre 2007 i 2014 mostren una disminució del 25 %.

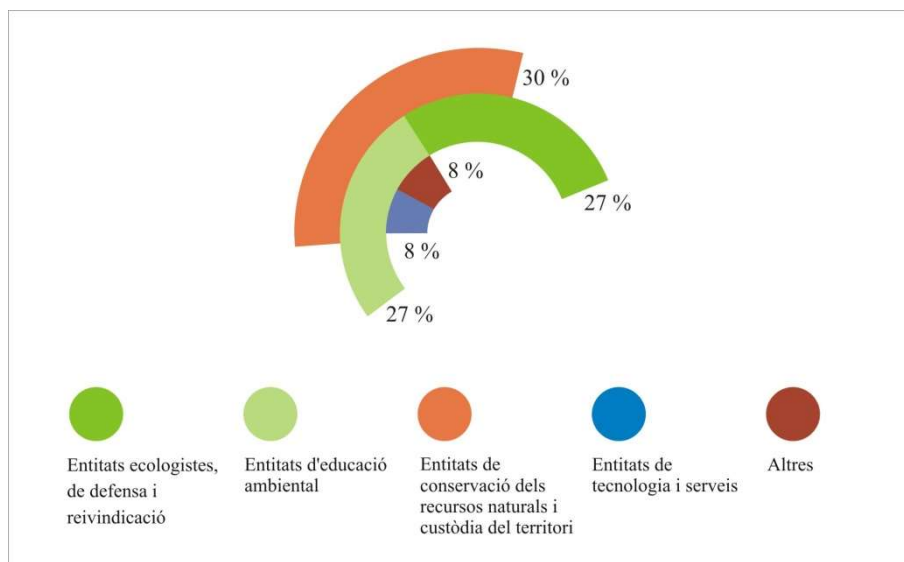

FIGURA 2. Àmbit d'actuació prioritari de les entitats del tercer sector ambiental de Catalunya
 Font: Baròmetre 2015 del Tercer Sector Ambiental.

TAULA 3. Xifres i estimacions globals del tercer sector ambiental a Catalunya

<i>Baròmetre 2015 TSAcat</i>	
Organitzacions	220
Persones voluntàries	5.522
Persones sòcies	24.855
Persones remunerades	356*
Hores voluntariat	79.976**
Volum econòmic	19.275.884.34 €**

* S'han considerat persones remunerades aquelles que estan contractades per l'entitat i també les persones col·laboradores estables autònomes. ** La mitjana d'hores per persona voluntària és de 16 hores/any. *** 0,0093 % del PUIB català.

Font: Baròmetre 2015 del Tercer Sector Ambiental.

Dins l'anàlisi del tercer sector ambiental referit a les entitats que treballen en diferents aspectes per a la conservació de la natura, és rellevant observar que les que disposen dels pressupostos més elevats són les que es dediquen a la conservació dels recursos naturals i a la custòdia del territori, en comparació amb les de defensa i reivindicació. Finalment, encara que no es donin les xifres separades per als diferents àmbits temàtics d'actuació, és destacable que el 89 % d'entitats del tercer sector

ambiental tenen voluntaris i el 65 % alguna persona remunerada. El Baròmetre avalua moltes altres variables relacionades amb el funcionament de les entitats que serà interessant veure si progressen en els propers anys.

4. REPTES DEL PRESENT I DEL FUTUR

4.1. L'aportació dels científics a un nou model de societat més harmònica amb l'entorn

Un aspecte que sempre m'ha cridat l'atenció al llarg d'aquests anys ha estat que inicialment hi va haver un nombre important de científics implicats, contribuint en les tasques de moltes entitats i expressant opinions en favor de polítiques de conservació, però de mica en mica el seu nombre es va anar reduint, especialment amb l'arribada d'estructures administratives dedicades a les qüestions ambientals. És com si amb l'establiment d'un departament de medi ambient a la Generalitat (posteriorment desaparegut) i una sèrie de regidories municipals ja poguéssim quedar tranquils. D'altra banda, el canvi en les dinàmiques de centres de recerca i universitats, abocats a una alta competitivitat pels índexs d'impacte internacional de les publicacions científiques i la gran dependència dels departaments universitaris dels fons de finançament públics per a la recerca va portar molts científics a tancar-se en els seus despatxos a escriure, i a dedicar molt menys temps a relacionar-se amb la societat del seu país i contribuir a crear corrents d'opinió favorables a les polítiques de conservació i/o qüestionar les inapropiades.

En una societat que s'enorgulleix diàriament de prendre les seves decisions sobre la base de la informació científica, la conscienciació sobre els valors de la natura i la seva protecció requeria, i continua requerint, tota la informació, el coneixement, la recerca i la credibilitat científica existent. Això no es pot fer només des de les entitats conservacionistes. Sortosament, sempre hi ha hagut honroses excepcions de científics compromesos amb els quals les entitats han pogut comptar, però en feien, en fan i en faran falta molts més.

4.2. *Estructura i funció*

La natura ens mostra com l'estructura i la funció van sempre de la mà. Anatomia i fisiologia no són res més que dues formes o nivells d'observació de la mateixa natura, i l'una condiona l'altra. De la mateixa manera, la manera com ens estructuram en la societat i les entitats condicionarà el nostre funcionament i, per tant, els resultats que obtindrem.

Conservar la natura no és un repte únicament naturalístic o científic. Tot el que s'acaba de dir respecte al món científic no serà suficient si no actuem també en totes les altres dimensions humanes per tal d'animar a fer evolucionar els comportaments de milions de persones. Potser la solució no està tant a aconseguir estructures grans i fortes, com ens diu l'estratègia capitalista del «més és millor», com a optimitzar la diversitat d'estructures que ja tenim, i simplement crear aquelles que ens caldrien per poder-les coordinar millor. No es tractaria de crear un model que tendís prioritàriament a l'enfortiment d'estructures especialitzades com a base del canvi social per al respecte per la natura, sinó d'impulsar l'establiment d'un model sistèmic en el qual es nodreixin els fluxos que connecten la diversitat de peces que el componen, de manera que totes en surtin reforçades. És a dir, el que normalment es coneix com a estructura i treball en xarxa, ja plantejada des de fa anys.

Des del 2009 he tingut l'oportunitat de treballar en el desenvolupament de la xarxa de gestors d'àrees marines protegides a la Mediterrània (MedPAN) i recordo molt bé els comentaris d'escepticisme de cara a l'èxit d'establir una estructura en xarxa en aquesta caòtica regió del planeta. Però els vora deu anys d'experiència demostren que no solament era factible, sinó que, a més, ha resultat altament efectiu per a la cooperació a la Mediterrània en matèria de conservació marina. Més enllà de les àrees protegides, hi participen nombroses entitats conservacionistes, organitzacions intergovernamentals de diferents àmbits (biodiversitat, pesca, etc.), i avui en dia el model s'exporta a altres mars i oceans. Ja hi ha també una experiència de dos anys promovent el treball en xarxa, sobre la gestió d'àrees marines protegides a escala transatlàntica amb el suport de la Unió Europea. Aquest enfocament és cada cop més acceptat com una de les millors maneres d'avançar cap a la consecució de les Fites d'Aichi del Conveni de Diversitat Biològica de les Nacions Unides, a nivell nacional i internacional. El punt bàsic d'aquest funcionament en xarxa està a trobar grups de persones vinculades a entitats, o institucions, amb interessos i capacitats similars i/o complementaris, disposades a

treballar plegades per aprendre les unes de les altres i reforçar la xarxa i la seva capacitat d'influència sense que ningú pretengui dominar els altres.

Si pensem en com aquest model podria ser adaptat a l'àmbit de la conservació de la natura a Catalunya, crec que, si bé podria començar a funcionar amb les organitzacions de caràcter naturalista en temàtiques concretes, a mitjà i a llarg termini seria desitjable que inclogués també organitzacions o entitats vinculades a altres àmbits d'activitat que hi tenen relació, de manera que es promoguin les sinergies entre sectors.

En definitiva, es tracta d'una solució biomimètica. Si hi ha una cosa que ens ensenya la natura és a cooperar, molt més que no pas competir. És l'ull humà qui observa allò més simple —com les relacions predador-presa—, o allò que desitja veure, però cada cop la ciència ens mostra més exemples d'interrelacions i estratègies de cooperació i d'intercanvi d'informació entre els organismes d'un mateix sistema, que ens havien passat completament desapercebudes: des de les comunitats de bacteris fins a les connexions entre els individus vegetals de diferents espècies que conformen un bosc o la diversitat d'espècies d'un escull marí.

5. PER ON COMENÇAR

Els processos de col·laboració s'han d'iniciar per voluntat pròpia de les entitats i les persones que ho volen impulsar. No s'hi val a imposar ni a forçar. Es requereix un petit equip de coordinació tècnica professional i un sistema de governança democràtica que representi les parts implicades i que serveixi per a la presa de decisions. Es pot aprofitar i aprendre molt de les experiències en les nombroses plataformes que han integrat múltiples entitats, i d'altres processos històrics i intents de coordinació entre organitzacions (com els de l'entorn de DEPANA, Ecologistes de Catalunya o l'Obrador del Tercer Sector Ambiental, per posar alguns exemples), amb diferents nivells d'èxit, però lluny d'assolir els canvis profunds que es necessiten.

La idea no és de respondre a problemes concrets mitjançant bones campanyes conjuntes ni proposar que totes les entitats passin a funcionar amb el mateix model o que es fusionin en una estructura única, sinó establir intercanvis permanents que portin a construir capacitat conjuntament i compartir estratègies que permetin millorar els nivells d'influència en la societat. Per això és bo començar amb unes poques organitzacions implicades i anar augmentant-ne progressivament el nombre, de manera

que cada incorporació es pugui integrar sense el risc que es desestabilitzi el sistema i evitant alhora de fer-ne un club limitat que no permetria tampoc arribar gaire lluny en l'impacte social. Ens convé multiplicar; sumar no és suficient. I menys encara restar per les imposicions dels uns als altres o per les males relacions. I és fonamental que aquest teixit estigui ben repartit i connectat per tot el territori i més enllà. Molts dels reptes han estat identificats des de fa temps, però no han estat encara resolts. Sabem el que volem fer, però no hem trobat el com.

Vet aquí algunes característiques que convindria complir:

— Bon equilibri entre treball professional i voluntariat. No són oposats, com sovint s'ha viscut en moltes entitats, sinó ineludiblement complementaris. Es requereix, però, una bona clarificació de les funcions de cada col·lectiu i sobretot de com es prenen les decisions. La bona governança i el retiment de comptes són fonamentals. Models com el de la Llei d'associacions francesa que preveu, de forma regulada, compensacions econòmiques per als membres de junta que dediquen més temps i tenen més responsabilitat en la direcció, ajudarien a evitar desavinences entre les juntes directives i el personal contractat per la presa de decisions que formalment no els correspon, però per a les quals, molt sovint, ningú més no està disponible.

— Equilibri de gènere. Aquest és un àmbit en què Catalunya té encara molta feina a fer. Cal recordar que el sector ha estat majoritàriament de dominància masculina, especialment en els nivells de direcció i presa de decisions de les entitats i, encara més, en entorns d'algunes especialitzacions faunístiques.

— Evolucionar des dels lideratges clàssics, de caràcter directiu dins d'estructures piramidals i jeràrquiques, cap a lideratges més inspiradors i promotors del desenvolupament de processos creatius conjunts amb tots els implicats. Compte, no és tracta pas dels coneguts processos assemblearis, que permeten la manipulació per part dels més mediocres, o dels qui tenen interessos particulars, i persegueixen el pensament únic.

Tot això requereix una forta integritat, compromís i una bona formació en habilitats no necessàriament conegudes en l'entorn de les ciències naturals, que preparin les persones que han de facilitar aquests processos sobretot per a treballar amb els altres, incloent-hi persones de pensaments molt diferents que tant poden ser originàries del propi col·lectiu conservacionista com d'altres parts interessades en els temes que s'aborden.

Ha de ser un treball que es basi en els valors i la consciència del que la natura representa per les societats humanes. Sense ignorar-los, cal observar més el costat positiu que no pas els problemes; de forma que això ens permeti apropar la natura a les persones i portar-les a tenir experiències úniques amb ella. En última instància, són les experiències personals, les creences i els valors el que més determina l'interès i el comportament humans, no pas la informació que ens donen, per més bona que sigui.

En tot aquest procés, caldrà sobretot construir confiança, visió en comú, complicitats i repartir satisfacció a tothom pels beneficis aconseguits.

6. OPORTUNITATS

Avui en dia hi ha molta més informació que anys enrere i molts processos governamentals referits a qüestions vinculades a la conservació de la natura, com els Convenis de Rio de Janeiro i totes les directives de la UE; recordem que esdeveniments importants com la COP del Conveni Marc de Canvi Climàtic han anat incorporant més i més elements sobre els ecosistemes, els boscos i els oceans. Per protegir adequadament la natura a Catalunya, s'han de comprendre les connexions més enllà de Catalunya i estar al dia del que passa al món. Cal entendre què aporta la natura de Catalunya al món i com al seu torn depèn de la resta del món. Per això ja no val només pensar globalment i actuar localment; hem de ser capaços d'actuar i influir a tots els nivells: local, nacional, europeu, internacional, i entendre com cadascun d'aquests nivells s'interrelaciona i condiona els altres. La xarxa no es pot limitar a les nostres comarques.

Amb l'aprovació per l'ONU de l'Agenda 2030 i els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS), els reptes s'han d'aplicar a tots els països, independentment del seu grau de desenvolupament. Per tant, també a Catalunya. De moment, només hi ha una primera anàlisi elaborada des del CADS sobre el que això implica per al país, amb un seguit de propostes que van dirigides a tots els àmbits polítics i socials. Aquí hi ha feina per a tothom, també per a les entitats de conservació de la natura.

En aquest context, no es tracta només de protegir animals, plantes o fongs com a finalitat última per a salvar l'espècie o l'ecosistema, sinó de fer-ho com a part d'un procés en el qual són imprescindibles per a continuar mantenint la funcionalitat del planeta. Hi ha tot un camp immens a promoure per desenvolupar la visió ecosistèmica

com a solució al canvi climàtic i a molts altres problemes que afrontem diàriament. És el que es coneix com a solucions basades en la natura i que per ser posades en pràctica de manera efectiva requereixen no tan sols coneixement científic aplicat, sinó també molta complicitat social. Caldrà treballar amb altres col·lectius: pescadors, forestals, pagesos, sector turístic, etc. i començar per identificar les persones i entitats d'aquests sectors que estiguin més properes i que ajudin a fer de pont cap a la resta del sector.

Fa força temps que moltes entitats ja van iniciar l'evolució des dels enfocaments més mono específics i «bimberos» cap als més ecosistèmics, incorporant nous conceptes com els dels béns i els serveis dels ecosistemes o l'economia dels ecosistemes i la biodiversitat (TEEB). Ara és el moment no de completar aquesta evolució, sinó de superar-la. De no limitar-se a una comprensió intel·lectual, sinó començar a tenir un paper rellevant per ajudar la societat a entendre i acceptar la complexitat i fer-la avançar cap a una visió i un funcionament sistèmics, en els quals la natura deixi de ser considerada matèria primera per als mercats, per passar a ser reconeguda com el patrimoni essencial per a la nostra vida actual i futura.

Les entitats conservacionistes tenen una responsabilitat gran per ajudar a sortir de la confrontació sostinguda i de la paradoxa natura-desenvolupament, per passar a veure la totalitat del sistema, no sols els elements oposats. Per mostrar a la societat que no hi ha desenvolupament sense natura, al mateix temps que no es pot avançar gaire lluny des de postures de confrontació permanent, encara que persegueixin la bona causa de la conservació.

La natura ens dona pau, i treballar per conservar-la també ens n'hauria de donar. En els anys de treball a la Mediterrània, més enllà de veure els conflictes (que existeixen, i grans!), també he trobat molts bons exemples de com l'objectiu de conservar la natura ha donat a moltes persones provinents de països en conflicte l'oportunitat de construir aliances i avançar juntes per protegir-la. Això ha permès crear pau entre persones i entre persones i la resta de la natura. No podem dir que Catalunya és un país en pau fins que aquesta pau no inclogui les espècies i els ecosistemes del nostre territori i la nostra mar i aquelles que s'han vist impactades arreu del món per les nostres activitats. La natura ens dona pau i ens demana també pau d'esperit per conservar-la. Per això és important que les entitats no es limitin a ser eficients en l'ús dels recursos econòmics, ni excel·lents en l'aplicació del coneixement científic, o contundents en la crítica al sistema; avui és imprescindible aprofundir en la dimensió espiritual i la seva importància per a la salut, la qualitat de vida i el futur de la societat, i reforçar aquesta dimensió en el lideratge i

l'activitat quotidiana de les organitzacions conservacionistes com a base per a un sistema cooperatiu que construeixi pau per a les persones; pau per a la natura.